
Slovenská zahraničná politika – bilancia šiestich rokov a perspektívy zmeny

Alexander Duleba

Staré ciele novej vlády

Slovenská republika vstúpila do siedmeho roka nezávislej existencie s novou vládou a so starými zahraničnopolitickými cieľmi. Dňa 28. októbra 1998 bola sformovaná koalíčná vláda premiéra Mikuláša Dzurindu, ktorá vzišla zo septembrových parlamentných volieb.¹ Táto vláda, rovnako ako i predchádzajúce slovenské vlády, prehlásila za strategické priority zahraničnej politiky členstvo v Európskej únii a v NATO. Dňa 19. novembra 1998 nový slovenský premiér predstúpil pred parlament s návrhom programového vyhlásenia, v ktorom sa uvádza, že vláda „za prirodzené považuje zachovanie kontinuity priorít zahraničnej politiky a je pripravená nadviazať na všetko pozitívne, čo už bolo v tejto oblasti dosiahnuté“.² Najväčším problémom je však práve skutočnosť, že vlády vedené jeho predchodcom Vladimírom Mečiarom veľa pozitívneho pri napĺňaní strategických cieľov slovenskej zahraničnej politiky nedosiahli.

Tým skôr, ak zoberieme do úvahy, že od vzniku Slovenskej republiky prevládol široký vnútorný konsenzus ohľadom priorít zahraničnej politiky.³ Slovenská republika si predsa vzala za cieľ stať sa partnerom vyspelých demokratických krajín a čo možno najskôr dosiahnuť členstvo v rozhodujúcich inštitúciách a integračných štruktúrach západného sveta. V roku 1997 však boli prijaté dve dôležité rozhodnutia – v júli na madridskom summite NATO o rozšírení Severoatlantickej aliancie a v decembri na luxemburskom summite EÚ o spôsobe rozšírenia Únie. Slovensko sa neocitlo medzi poprednými kandidátmi na členstvo ani v jednom prípade. Aké sú vyhliadky novej vlády na dosiahnutie zmeny? Pred zodpovedaním tejto otázky je nevyhnutné zodpovedať na inú: Aké faktory ovplyvnili neúspech slovenskej zahraničnej politiky, resp. s akým politickým dedičstvom sa bude musieť nová vláda vyrovnávať?

Dedičstvo šiestich rokov – jedna splnená a dve nesplnené úlohy

Pozitívny česko-slovenský faktor zrodu slovenskej diplomacie

Slovenská republika ako suverénny štát vznikla 1. januára 1993 v dôsledku rozdelenia Česko-Slovenskej federácie. Slovensko sa stalo úplne novým aktérom na medzinárodnej scéne a zároveň úplne novým geopolitickým faktorom v strednej Európe. Ak zohľadníme základné geografické ukazovatele v čase vzniku (rozloha územia 49 035 km², počet obyvateľov 5 287 080), Slovensko sa zaradilo do kategórie malých európskych štátov.

Ako nový a nezávislý štát sa Slovensko muselo začať definovať vo vzťahu k svojmu medzinárodnému prostrediu a zvlášť vo vzťahu k susedom, učiac sa robiť vlastnú nezávislú zahraničnú politiku. Pri posudzovaní procesu vzniku a budovania slovenskej zahraničnej politiky v období 1993–1998 musíme mať neustále na pamäti skutočnosť, že na rozdiel od svojich bezprostredných susedov (s výnimkou Ukrajiny) Slovensko nemá dlhodobé tradície vlastnej štátnosti, a teda ani „robenia zahraničnej politiky“, ktorá je nevyhnutným atribútom

nezávislého štátu. Slovensko muselo súčasne čeliť trom hlavným výzvam pri kladení základov svojej zahraničnej politiky – *dosiahnuť medzinárodné diplomatické uznanie štátu, vybudovať inštitucionálne zabezpečenie zahraničnej politiky a sformulovať jej program.*

Zásadný význam pre pomerne rýchly proces medzinárodného diplomatického uznania nového slovenského štátu mala skutočnosť, že sa prihlásil k nástupníctvu po Česko-Slovenskej federácii a nie k nástupníctvu po vojnovom slovenskom štáte. Nie malú úlohu v tomto smere zohral i charakter a *civilizovaný spôsob rozdelenia československej federácie* v priebehu roku 1992. V diplomatickej nóte, ktorú vláda SR zaslala vládam iných krajín sveta v decembri 1992, bola jednoznačne deklarovaná vôľa akceptovať všetky existujúce princípy regulujúce medzinárodné vzťahy, prispieť k procesu odzbrojenia, posilňovať vlastný demokratický politický systém a zabezpečiť uplatňovanie ľudských práv a práv národnostných menšín.⁴ Predovšetkým vďaka týmto dvom hlavným faktorom – civilizovanému rozdeleniu ČSFR a prihláseniu sa k nástupníctvu po ČSFR – bola SR ako suverénny štát uznaná už k 1. máju 1993 vládami 99 štátov sveta. Hneď od prvého dňa svojej existencie 1. januára 1993 sa Slovensko stalo účastníckym štátom KBSE (neskôr OBSE). Dňa 19. januára 1993 bola SR prijatá za riadneho člena OSN a 30. júna 1993 sa stala členským štátom Rady Európy. Ďalší významný krok bol dosiahnutý 4. októbra 1993, keď bola podpísaná Európska dohoda o pridružení s Európskou úniou.⁵

SR tak úspešne zvládla najzákladnejšiu úlohu svojej zahraničnej politiky už v prvom roku svojej nezávislej existencie. Dosiahla široké medzinárodné uznanie a získala členstvo v najdôležitejších medzinárodných organizáciách. Navyiac napriek svojej štátnej mladosti bola schopná pomerne rýchlo dosiahnuť rovnaký medzinárodný štatút a postavenie ako jej bezprostrední susedia s oveľa dlhšou tradíciou „robenia zahraničnej politiky“ – Česká republika, Poľsko a Maďarsko. Slovensko sa však nevyhlo tomu, aby zaplatilo daň za svoju štátnu mladosť pri riešení druhej základnej úlohy zahraničnej politiky – jej inštitucionálneho zabezpečenia.

Daň mladosti štátu – nedostatok kádrov a nestabilné inštitúcie

Problém nespočíval ani tak vo vybudovaní štruktúr Ministerstva zahraničných vecí a siete zastupiteľských úradov v zahraničí, ako skôr v nedostatku kvalitne pripravených ľudských zdrojov. Ministerstvo zahraničných vecí SR vzniklo na báze Ministerstva pre zahraničné vzťahy SR, ktoré bolo zriadené ešte v roku 1990 v podmienkach federácie. Jeho činnosť bola v rokoch 1990–1993 zameraná predovšetkým na rozvíjanie kultúrnych stykov Slovenska a na zastupovanie jeho záujmov pri rozvíjaní spolupráce s regiónmi – nie však s vládami – iných štátov. Okrem toho bola jeho činnosť koordinovaná federálnym Ministerstvom zahraničných vecí so sídlom v Prahe. Od 1. januára 1993 bolo Ministerstvo pre zahraničné vzťahy SR z čias federácie transformované na ústredný orgán štátnej správy – na Ministerstvo zahraničných vecí SR –, ktorému bola zverená zodpovednosť za výkon zahraničnej politiky samostatného štátu.

Princíp rozdelenia majetku federácie v pomere 2 : 1 medzi Českou republikou a Slovenskou republikou sa týkal i majetku v zahraničí. Vďaka tejto skutočnosti bola SR schopná už k 1. januáru 1993 otvoriť svoje zastupiteľské úrady v 53 štátoch sveta, rovnako ako i štyri stále misie pri medzinárodných organizáciách. Tento princíp delenia majetku sa však netýkal rozdelenia kádrov federálneho Ministerstva zahraničných vecí. Pracovníkom MZV ČSFR bola ponúknutá možnosť slobodnej voľby, aby sa rozhodli, či chcú pokračovať v službe v novo zriadených ministerstvách – v MZV ČR alebo v MZV SR. Je potrebné dodať, že sa značná časť pracovníkov federálneho ministerstva rozhodla pracovať v MZV ČR, vrátane „etnických“ Slovákov.⁶

Nedostatok ľudských zdrojov zostáva naďalej jedným z hlavných problémov slovenskej zahraničnej politiky. Na jednej strane príprava kvalitných kádrov, rovnako ako i vybudovanie stabilného systému ich prípravy vyžadujú niekoľko desiatok rokov a samostatné Slovensko

tento čas nemalo. Na druhej strane je potrebné práve v nedostatku ľudských zdrojov hľadať jednu z najdôležitejších inštitucionálnych príčin, prečo Slovensko začalo v rokoch 1994–1997 postupne strácať medzinárodné pozície – v porovnaní so susednými ČR, Poľskom a Maďarskom –, ktoré bolo schopné pomerne úspešne dosiahnuť v prvom roku svojej nezávislej existencie. S pribúdaním času sa nedostatok ľudských zdrojov v slovenskej zahraničnej politike prejavoval stále výraznejšie.

Dalšou formou dane za svoju štátnu mladosť, ktorú musí Slovensko platiť a ktorá poznačila i realizáciu jeho zahraničnej politiky v uplynulých rokoch, je slabosť a nestabilita novobudovaných štátnych inštitúcií ako takých. Tento problém sa týka všetkých novovzniknutých štátov v postkomunistickom svete, ktoré nemajú tradície štátnosti (výnimku potvrdzujúcu pravidlo v tomto smere najskôr predstavuje Slovinsko). Inštitúcie v takýchto krajinách si ešte nezískali svoju prirodzenú autoritu pri výkone štátnych funkcií. Spoločnosti nie sú dostatočne štruktúrované a systém pravidiel politického správania je veľmi krehký. Skupinové záujmy sú mnohokrát silnejšie než štátne inštitúcie s nedostatočnou tradíciou a široko rešpektovanou úlohou v spoločnosti. Obrazne povedané, „nič ešte nie je sväté“ a každý po príchode k moci môže zmeniť, čo považuje za potrebné podľa svojich momentálnych potrieb, vrátane štátnych inštitúcií a pravidiel hry. Typickou črtou takýchto nových postkomunistických štátov je nevyvinutý systém politických strán, rovnako ako i existencia tzv. neštandardných strán, ktoré sú skôr účelovými zoskupeniami pre získanie politickej moci než čitateľnými politickými subjektmi s jasne stanoveným politickým programom v oblasti vnútornej i zahraničnej politiky.⁷

Ako svedčia skúsenosti – najmä z rokov 1994–1998 –, tieto faktory významne ovplyvnili výkon slovenskej zahraničnej politiky. Ministerstvo zahraničných vecí SR nebolo schopné stať sa dominantným centrom pre stanovenie cieľov a realizáciu slovenskej zahraničnej politiky. Skôr naopak, často iba nasledovalo iných domácich aktérov (lobbistické skupiny blízke vláde) v „robení zahraničnej politiky“. Domáci aktéri – záujmové skupiny – skôr využívali strechu ministerstva pre presadzovanie svojich vlastných hospodárskych záujmov v zahraničí. Toto je jedna z hlavných príčin nečitateľnosti a nepredvídateľnosti slovenskej zahraničnej politiky za obdobie posledných troch rokov, zvlášť ak zoberieme do úvahy jednoznačne deklarované prozápadné integračné ciele SR a rastúce neporozumenie so západnými partnermi. Uvedenie si týchto faktorov potom umožňuje ľahšie porozumieť obsahu i charakteru slovenskej východnej politiky, najmä čo sa týka vzťahov s Ruskou federáciou v rokoch 1994–1998.

Sumarizujúc vyššie uvedené, môžeme konštatovať, že SR nezvládla jednu zo základných úloh svojej zahraničnej politiky – jej inštitucionálne zabezpečenie. SR síce bola schopná vybudovať formálne štruktúry, avšak nebola schopná zabezpečiť ich kvalitnými ľudskými zdrojmi a vytvoríť vnútorné podmienky pre nezávislú a rozhodujúcu úlohu Ministerstva zahraničných vecí pri výkone zahraničnej politiky štátu. Je to nevyhnutná daň, ktorú muselo Slovensko zaplatiť za svoju štátnu mladosť. Nepochybný zahraničnopolitický úspech, ktorý Slovensko dosiahlo v prvom roku svojej nezávislej existencie, je preto možné pripísať skôr na úkor priaznivého medzinárodného efektu civilizovaného a pokojného rozdelenia Československa než zásluhy slovenskej zahraničnej politiky ako takej. Po vypršaní tohto efektu začalo Slovensko strácať svoje medzinárodné pozície v porovnaní s tzv. visegrádskymi susedmi.

Vnútropolitické príčiny nezvládnutia zahraničnopolitického programu

Podobne „úspešne“ zvládlo Slovensko i tretiu základnú úlohu svojej zahraničnej politiky po vzniku samostatného štátu – sformulovanie a realizáciu stanoveného programu. Všetky slovenské vlády od roku 1993 si vo svojich programových dokumentoch stanovili ako prioritu budovanie nadštandardných vzťahov s integračnými štruktúrami západného sveta (NATO a EÚ/ZEÚ), snažiac sa o získanie plného členstva v nich.

Program slovenskej vlády vedenej premiérom Vladimírom Mečiarom z januára 1995, ktorá vzišla z parlamentných volieb v októbri 1994, predpokladal rozvoj nielen ekonomickej, ale i politickej a bezpečnostnej spolupráce s európskymi a transatlantickými štruktúrami. Táto jednoznačná prozápadná orientácia bola prirodzeným a priamym dôsledkom politických zmien na prelome 80. a 90. rokov v krajinách strednej a východnej Európy. Stala sa symbolom porážky totalitných komunistických režimov a prejavenej vôle plne sa integrovať do štruktúr vyspelého demokratického sveta, „ku ktorému“ – ako uvádzalo programové vyhlásenie tretej Mečiarovej vlády – „*nás viažu historické tradície i prirodzené vzťahy*“.⁸ Po šiestich rokoch existencie nezávislého Slovenska je však možné konštatovať, že výsledky vládnej politiky nielenže nezodpovedali stanoveným prioritám, ale boli s nimi v priamom rozpore.

V porovnaní s visegrádkymi susedmi mala SR v období pred júlovým rozhodnutím madridského summitu NATO i decembrovým rozhodnutím Európskej rady v roku 1997 podpriemerné vzťahy s EÚ i s NATO, pričom zlyhával predovšetkým politický dialóg. Rozhodnutia NATO a EÚ nepozvať, resp. neodporučiť SR na začatie rozhovorov o integrácii boli zákonitým výsledkom práve tohto zlyhaného politického dialógu. SR ako jediná z asociovaných krajín EÚ dostala sériu oficiálnych demaršov a upozornení zo strany EÚ i USA, ktoré hrozili pozastavením platnosti Európskej dohody a kvalitatívnym zhoršením úrovne politickej i ekonomickej spolupráce s EÚ a neúspechom úsilia SR o členstvo v Severoatlantickej aliancii.⁹

Dialóg medzi Slovenskom a západnými partnermi na tému „o slovenskej demokracii“ je možné rozdeliť do troch základných etáp: 1) predemaršová éra (január 1993 – november 1994), 2) demaršová éra (november 1994 – október 1995), 3) postdemaršová éra (október 1995 – september 1998). Zatiaľ čo predmetom starostí západných partnerov dialógu počas prvej etapy bola predovšetkým menšinová agenda v súvislosti s členstvom Slovenskej republiky v KBSE (od januára 1993; neskôr OBSE) a so vstupom do Rady Európy (jún 1993), v druhej etape sa hlavným predmetom dialógu stali obavy Západu o samotnú podstatu demokracie v Slovenskej republike. Slovenská vláda sa stala adresátom troch diplomatických demaršov, odosielateľom dvoch bola EÚ (24. novembra 1994 a 25. októbra 1995) a jedného vláda USA (27. októbra 1995). Je potrebné zdôrazniť, že ani jedna z postkomunistických krajín strednej Európy usilujúcich o členstvo v západných štruktúrach nedostala podobnú diplomatickú poštu. Inými slovami, zatiaľ čo počas prvej etapy dialógu západní partneri vyjadrovali obavy skôr o *software* slovenskej demokracie, v druhej etape sa predmetom ich obáv stal samotný *hardware* slovenskej demokracie. Hlavným výsledkom tretej etapy dialógu (od októbra 1995) je skutočnosť, že Slovensko vypadlo zo skupiny stredoeurópskych krajín s najlepšimi šancami pre integráciu do NATO i do EÚ.¹⁰

Pritom nešlo iba o nedorozumenia týkajúce sa výlučne vnútropolitického vývinu v SR, ktorý sa predovšetkým v rokoch 1994–1998 uberal iným smerom, než to predpokladajú štandardné postupy a normy vyspelých demokratických krajín. Išlo i o nedorozumenia výsostne zahraničnopolitického charakteru. Napríklad v memorande priloženom k žiadosti o členstvo v EÚ, podanej 27. júna 1995, sa SR dobrovoľne zaviazala koordinovať svoju zahraničnú a bezpečnostnú politiku s EÚ už v predvstupovom období.¹¹ Ako si však podobnú koordináciu predstavuje, demonštrovala slovenská vláda napríklad 29. januára 1996. V ten istý deň ministri zahraničných vecí EÚ predbežne odložili oficiálne uznanie JZR a zároveň sa začala oficiálna návšteva vládnej delegácie SR na čele s premiérom v Belehrade.¹² Podobných príkladov (ne)koordinácie zahraničnej a bezpečnostnej politiky so západnými partnermi by bolo možné v uplynulom období uviesť viacero. Pre slovenskú západnú politiku sa stalo, bohužiaľ, v rokoch 1994–1998 typickou črtou, že činy protirečili deklarovaným zámerom a dobrovoľne prijatým záväzkom. Po šiestich rokoch sa tak Slovensko stalo nečitateľným a – čo je najhoršie – nedôveryhodným zahraničnopolitickým partnerom.

Dosiahnutie nestanoveného cieľa – zblíženie s Ruskom

Po demaršovom období 1994–1995 si slovenská vládna koalícia (HZDS – ZRS – SNS) uvedomila, že vyhliadky SR na integráciu do západných štruktúr pri zachovaní štýlu i obsahu vnútornej politiky sú minimálne, lepšie povedané, žiadne.¹³ Ocitla sa pred neľahkou dilemou. Na jednej strane by sa zmena vnútornej politiky rovnala priznaniu domácej politickej prehry a na druhej strane by absencia tejto zmeny znamenala, že na rozdiel od svojich najbližších susedov Poľska, ČR a Maďarska zostane Slovensko neintegrovanou a nestabilnou krajinou so zhoršenými parametrami medzinárodného postavenia. Koalícia nadradila svoje vlastné domáce mocenské záujmy nad dlhodobé záujmy štátu. Bolo nevyhnutné začať presvedčovať hlavne seba, ale i budúcich voličov, že Slovensko vlastne integráciu do NATO a do EÚ nepotrebuje a západný model transformácie nezodpovedá slovenským potrebám.

Vládnym programom stanovené priority zahraničnej politiky (teda dosiahnutie členstva v NATO a v EÚ) boli prvýkrát verejne spochybnené lídrami dvoch koalíčných strán v októbri 1995. Predseda SNS Ján Slota a predseda ZRS Ján Lupták v krátko po sebe nasledujúcich rozhovoroch pre ruskú tlačovú agentúru ITAR–TASS uviedli, že „SR by nemala vstupovať do rôznych vojenských blokov a mala by si zachovať neutralitu“.¹⁴ „Väčšine radových Slovákov vôbec nechýba NATO, EÚ, ani MMF.“¹⁵ Koncom toho istého mesiaca predseda najsilnejšej koalíčnej strany a premiér vlády Vladimír Mečiar sa počas návštevy v Moskve vyjadril nasledovne: „Rozšírenie NATO je v programovom vyhlásení vlády a vláda zatiaľ [pri zopakovaní vety už toto slovíčko vynechal – pozn. spravodajcu] toto programové vyhlásenie nemení.“ Svoju predstavu bezpečnej Európy spojil s vytvorením bezpečnostného kontinentálneho systému, ktorý by zahŕňal i Rusko. „Jedna z možných ciest je, že NATO sa transformuje na celoeurópsku organizáciu, v ktorej môžu byť krajiny členské i kooperujúce. Bolo by historickou chybou, keby sa Európa mala deliť na dve časti.“¹⁶

Rozchod s NATO a s EÚ však nebolo možné uspokojivo vysvetliť iba celokontinentálnymi zahraničnopolitickými špekuláciami, kopírujúcimi ruské videnie budovania novej bezpečnostnej architektúry Európy.¹⁷ Dialóg so Západom skrachoval predovšetkým na vnútropolitických témach. Ruská politika veľmi citlivo zareagovala na slovenské problémy v komunikácii so Západom a ústami svojho vtedajšieho veľvyslanca v SR Sergeja Jastržemského sa podujala Slovensko podporiť a hájiť v tomto dialógu: „To je nový boľševizmus, keď sa hovorí, ako to robia mnohé západné krajiny: Nasledujte nás. Existuje iba jedna cesta k demokracii a my túto cestu poznáme...“¹⁸ V apríli 1996 Izvestija opublikovali rozsiahlejší materiál o Slovensku, v ktorom na obranu Slovenska ruský veľvyslanec uviedol: „... na Západe nerozumejú špecifikám mladého štátu, neberú do úvahy ani históriu slovenského ľudu, ani slovenský spôsob myslenia, mentalitu. Je citelná aj nespokojnosť so samostatnou líniovú vlády... Slovákom hovoria: pozrite sa, ako to robia Česi, Poliaci a Maďari. Prečo vy postupujete inak? Preto, že je to iný štát, chcú robiť všetko po svojom.“¹⁹ Inými slovami, na Slovensku sa nerobí nič nedemokraticky, iba inak a ako suverénny štát má na to Slovensko právo, ktoré mu upiera boľševický Západ. Niekedy na prelome rokov 1995 a 1996 sa zrodil mýtus slovenskej cesty, ktorá vraj predstavuje vnútornú alternatívu reformám v postkomunistickom svete.

Pri prevzatí čestného doktorátu Univerzity Bratov Karičovcov v Belehrade slovenský premiér Vladimír Mečiar vystúpil s prednáškou o slovenskom modeli transformácie ekonomiky, v ktorej mimo iného uviedol: „Každý má právo na vlastnú cestu, nechceme, aby zavládol dogmatizmus. V prechodnom období neklesá úloha štátu, ale menia sa jeho funkcie... Transformačný proces možno zvonku podporiť, ale nemožno ho zvonku nanútiť.“²⁰ Vo februári 1996 ruský exkluzívny časopis V.I.P. (o lídroch a pre lídrov) zverejnil obsiahle interview so slovenským premiérom, v ktorom okrem iného povedal: „Nepochybne, existujú isté kruhy na Západe, ktoré sú kriticky naladené aj voči mne osobne, aj k nášmu hnutiu [HZDS – pozn. aut.], dokonca aj k celej krajine... V politickej oblasti sme nezačali

vytvárať tradičnú štruktúru západných krajín. Naše hnutie vzniklo nie na ideologických, ale na pragmatických princípoch... Nepodobá sa to na západné strany... my sme pre krajinu určili takúto perspektívu: čo najmenej očakávať zvonka a využívať domáce zdroje... Toto nie všetci chápú, a nie všetkým sa to páči... Nehľadáme »tretiu cestu«, ale cestu pre seba. Len ten, kto myslí schematicky, sa čuduje: Prečo je to u vás iné, ako u nás, na Západe? Áno, je to iné! Ale ak je to iné a dobré – vari je to zlé?“²¹ Premiér slovenskej vlády bol podľa všetkého skalopevne presvedčený, že odobratie mandátu poslancovi proti jeho verejne deklarovanej vôli, dehonestujúce štát útoky na prezidenta, totálna koncentrácia moci v rukách jeho hnutia, marginalizácia politickej a kontrolnej úlohy opozície, politické zneužívanie privatizácie a tajnej služby, že to všetko vlastne *nie je zlé, iba iné*.

Tzv. slovenská cesta oddialila SR od štruktúr vyspelého sveta a priblížila ju k transformačnému svetu postsovietských republík, resp. k demokracii a politickým systémom na *euroázijský spôsob*. Priamej politickej podpory na najvyššej úrovni sa dostalo slovenskému premiérovi od prezidenta Jelcina počas návštevy v Moskve v máji 1998. Niekoľko mesiacov pred septembrovými parlamentnými voľbami na Slovensku ruský prezident na spoločnej tlačovej konferencii otvorene priznal záujem Moskvy na tom, aby Mečiarova vláda zostala na Slovensku pri moci i naďalej: „*Chceme, veľmi-veľmi chceme, aby ste vyhrali voľby... Nás v Moskve teší, že sa v rámci Európy tvrdo usilujete o orientáciu na svoju bezpečnosť, na priateľstvo s Ruskom... Máme radosť z týchto úspechov.*“²² Následne vysvetlil, prečo si želá Mečiarovo víťazstvo v parlamentných voľbách: „*Považujem Vás za garanta slovensko-ruských vzťahov.*“²³ Závislosť Mečiarovej vlády od Ruska rástla proporcionálne jej nezávislosti od Západu.

Prelomový rok 1997 – zmarené referendum a zjednotenie slovenskej opozície

Spolu s približovaním dátumu madridského summitu NATO rástla vnútropolitická potreba Mečiarovej vlády získať verejné ospravedlnenie od občanov za zlyhanie zahraničnej politiky a za to, že SR nebude medzi prvými pozvanými krajinami. Vo februári 1997 parlament prijal rozhodnutie o konaní referenda s tromi otázkami: 1) Ste za členstvo SR v NATO? 2) Ste za to, aby na území SR boli umiestnené jadrové zbrane? 3) Ste za to, aby sa na území SR nachádzali cudzie vojenské základne? Podľa mnohých pozorovateľov a predstaviteľov opozície taká formulácia otázok dokazovala apriórnu snahu vlády, aby referendum o členstve v NATO dopadlo záporne.²⁴ Podľa slovenskej ústavy, ak parlament rozhodne o konaní referenda, prezident musí do 30 dní určiť dátum jeho konania a referendum sa musí uskutočniť najneskôr do 90 dní. Bolo jasné, že sa referendum bude konať ešte pred júlovým summitom NATO.

Referendum o NATO a očakávané nepozvanie SR na vstup do NATO v Madride boli jednou z dvoch hlavných príčin, ktoré prinútili opozíciu začať aktívnu politickú kampaň na začiatku roku 1997. Druhou príčinou bola skutočnosť, že sa v marci 1998 končilo volebné obdobie prezidenta Michala Kováča a podľa slovenskej ústavy kompetencie prezidenta pri jeho nezvolení 2/3 väčšinou v parlamente prechádzajú na vládu a premiéra. Obava z ďalšej koncentrácie moci v rukách Vladimíra Mečiara prinútila slovenskú opozíciu konať. Kresťanskodemokratické hnutie (KDH), Demokratická únia (DÚ), Demokratická strana (DS), Sociálnodemokratická strana Slovenska (SDSS), Slovenská strana zelených (SSZ) spolu s Maďarskou koalíciou (MK) sa rozhodli iniciovať petičnú akciu o konaní referenda o priamej voľbe prezidenta. Táto petícia bola úspešná a už na začiatku marca 1997 petičný výbor odovzdal prezidentovi Kováčovi dostatočný počet podpisov na vyhlásenie referenda. Prezident Kováč na základe rozhodnutia parlamentu z februára 1997 a úspešnej petičnej akcie opozície vyhlásil na 23.–24. mája 1997 referendum so štyrmi otázkami – s tromi o členstve SR v NATO a s jednou o priamej voľbe prezidenta.

Napriek legitímnemu postupu prezidenta, ktorý bol potvrdený i nálezom Ústavného súdu SR (zverejnený 21. mája 1998), minister vnútra Gustáv Krajčí (HZDS), zodpovedný za or-

ganizáciu referenda, nechal vytlačiť hlasovacie lístky iba s tromi otázkami o členstve v NATO bez štvrtej otázky o priamej voľbe prezidenta. Následne opozícia vyzvala občanov, aby ignorovali neplatné referendum. Výsledok hlasovania v referende sumarizovala Ústredná referendová komisia (ÚRK) následovne: „Celkový počet oprávnených voličov, ktorí sa zúčastnili hlasovania, je nula... Celkový počet občanov, ktorí hlasovali »za«, a celkový počet voličov, ktorí hlasovali »proti«, nie je možné určiť, pretože nemali k dispozícii platné hlasovacie lístky.“ Podľa ÚRK minister vnútra konal protizákonne a pravdepodobne zmaril referendum tým, že nezabezpečil distribúciu platných hlasovacích lístkov.²⁵

Zmarené referendum v roku 1997 malo dva kľúčové vnútropolitické efekty: 1) Mečiarovej vláde sa nepodarilo dosiahnuť to, čo konaním referenda o NATO sledovala – získať ospravedlnenie od občanov za zlyhanie zahraničnej politiky; 2) spoločné aktivity v súvislosti s petičnou akciou, s kampaňou okolo referenda a ignorovanie zákonov zo strany vládnej koalície zjednotili slovenskú opozíciu. Dňa 3. júla 1997 päť slovenských politických strán podpísalo dohodu o vytvorení predvolebného bloku s názvom Slovenská demokratická koalícia (SDK), ktorý bol 14. júla 1998 v dôsledku novelizácie volebného zákona transformovaný na politickú stranu.²⁶ Strana demokratickej ľavice (SDL), poučená správaním sa vládnej koalície, vylúčila akúkoľvek možnosť budúcej spolupráce s HZDS na čele s Vladimírom Mečiarom a s Ivanom Gašparovičom a zverejnila dokument *Základné predpoklady vytvorenia povolebnej koalície SDL s demokratickými silami*, v ktorom pripustila spoluprácu iba s tými politickými silami, ktoré sa budú snažiť o obnovenie základných princípov demokracie a vlády zákona, o integráciu do západných štruktúr, o plnú kontrolu nad tajnými službami, o potrestanie prípadov zneužívania moci a pod.²⁷

Inými slovami, HZDS na čele s Vladimírom Mečiarom prehralo parlamentné voľby v roku 1998 už v máji 1997, keď zmarilo referendum, zjednotilo proti sebe slovenskú opozíciu a zbavilo sa možnosti politického manévrovania na domácej scéne. Napriek tomu, že v parlamentných voľbách v septembri 1998 HZDS získalo o 0,6 % hlasov viac než SDK, nebolo schopné zostaviť vládu, pretože potenciálnych partnerov sa zbavilo ešte v máji 1997. Opozícia voľby vyhrala a vláda, pozostávajúca z koalície SDK – SDL – SMK – SOP, získala v novom slovenskom parlamente ústavnú väčšinu. Je to vôbec prvýkrát od vzniku SR, keď vláda disponuje v parlamente ústavnou väčšinou. Tzv. tretia vláda Vladimíra Mečiara v rokoch 1994–1998 zanechala na Slovensku „ťažké politické dedičstvo“, ktoré je v oblasti zahraničnej politiky možno o niečo ťažšie než v oblasti vnútornej politiky.

Zhrnutie a východiská novej vlády

Slovensko bolo schopné pri svojom zrode správne stanoviť priority svojej zahraničnej politiky. Avšak podobne ako i pri riešení jej inštitucionálneho zabezpečenia zlyhalo i pri realizácii stanoveného programu. Slovensko premrhalo zahraničnopolitický úspech prvého roku svojej samostatnej existencie. Koncom roku 1998 bolo jeho medzinárodné postavenie v celom rade najdôležitejších parametrov oveľa horšie, ako bolo v roku 1993. Predovšetkým nebolo Slovensko schopné udržať krok so svojimi bezprostrednými susedmi – s ČR, s Poľskom a s Maďarskom – pri integrácii do štruktúr vyspelého západného sveta. V prípade rozšírenia NATO v roku 1999 je už isté, že Slovensko bude čeliť situácii, keď jeho medzinárodné bezpečnostné postavenie bude komparatívne horšie než postavenie jeho bezprostredných susedov. V prípade zopakovania rovnakej situácie pri rozšírení EÚ v horizonte roku 2005–2006, resp. už pri inom zaradení Slovenska v predstupovej stratégii EÚ v najbližších rokoch, Slovensko bude čeliť i komparatívne horšiemu medzinárodnému hospodárskemu postaveniu než jeho bezprostrední susedia.

V roku 1997 sa skončila prvá etapa samostatnej slovenskej zahraničnej politiky v dôsledku kľúčových rozhodnutí NATO a EÚ o stratégii rozširovania smerom na východ. Slovenská zahraničná politika v tejto etape úplne zlyhala. Začína sa kvalitatívne nová etapa, ktorá si znova vyžaduje prehodnotenie procesov prebiehajúcich v súčasnej Európe,

definovanie národných záujmov SR a určenie prostriedkov ich naplnenia. Nová vláda nemusí meniť deklarované priority zahraničnej politiky SR, avšak musí zhodnotiť, prečo SR nebola schopná tieto priority v rokoch 1993–1998 dosiahnuť a čo z toho vyplýva pre slovenskú zahraničnú politiku v najbližších rokoch.

Perspektívy novej zahraničnej politiky Slovenskej republiky

Povolebné očakávania a ofenzíva slovenskej diplomacie

Vypadnutie Slovenskej republiky z prvej skupiny uchádzačov o členstvo v NATO i v Európskej únii bolo v oboch prípadoch zdôvodnené predovšetkým neplnením politických kritérií. V kruhoch slovenskej opozície pretrvávalo presvedčenie, že stačí zvíťaziť vo voľbách, obnoviť vládu zákona a rešpektovať demokratické princípy vládnutia a Slovensko sa vráti do prvej skupiny uchádzačov. Tento odkaz prinášali na Slovensko predstavitelia opozície zo svojich oficiálnych i súkromných ciest v zahraničí ešte pred voľbami. Bol to zároveň jeden z kľúčových argumentov opozičných strán vo volebnej kampani. V tomto názore utvrdzovali slovenských politikov i vyjadrenia predstaviteľov NATO, EÚ a západných krajín. Po rokoch nedorozumení s Mečiarovou vládou sa výsledky volieb bezpochyby stretli u západných partnerov, ale i stredoeurópskych susedov Slovenska s veľmi pozitívnym ohlasom.²⁸ Všetky tieto faktory mali za následok v dejinách slovenskej diplomacie nevídanú a strhujúcu ofenzívu v prvom mesiaci po zostavení novej vlády.

Nová slovenská vláda, ak chcela stihnúť vyslať pozitívne signály, nemala na čo čakať. Do summitu EÚ vo Viedni zostávalo niečo vyše mesiaca a do washingtonského summitu NATO pol roka. Slovenská diplomacia si stanovila maximalistický cieľ a pokúsila sa o nemožné – dobehnúť za pár mesiacov to, čo zmeškala Mečiarova vláda za niekoľko rokov. Hneď po zostavení vlády predsedovia štyroch koalíčných strán zaslali list generálnemu tajomníkovi NATO a predsedovi Európskej komisie, v ktorom deklarovali pripravenosť urobiť všetko pre to, aby sa Slovensko vrátilo v integračnom procese tam, odkiaľ ho predchádzajúca vláda vylúčila.²⁹ Vzhľadom na to, že išlo predovšetkým o odstránenie „demokratického deficitu“, očakávania slovenskej strany boli veľké. *Najvyšší predstavitelia slovenskej vlády uskutočnili prvý mesiac po nástupe do úradu 10 oficiálnych návštev v zahraničí, z toho šesť návštev v najsilnejšom zložení na čele s premiérom Mikulášom Dzurindom (!). Posledný dvakrát navštívil Brusel, kde rokoval s najvyššími predstaviteľmi NATO a EÚ, dvakrát Viedeň, kde rokoval s kancelárom Viktorom Klimom i s prezidentom Thomasom Klestilom, zúčastnil sa summitu EÚ, navštívil Varšavu, kde rokoval s najvyššími predstaviteľmi Poľska, a Záhreb, kde sa stretol s premiérmi krajín SEI. Prvý mesiac po nástupe novej vlády na Slovensko zavítali neoficiálne český prezident Václav Havel, oficiálne český premiér Miloš Zeman, britský minister ozbrojených síl Douglas Henderson a minister zahraničných vecí Maďarska János Mártonyi. Mečiarovej vláde sa niečo podobné nikdy neprihodilo.*

Zmysel diplomatickej ofenzívy novej vlády vysvetlil slovenský premiér nasledovne: *„Mám taký pocit, že to bolo treba. Teraz, keď sa tie dvere otvorili a keď je echo v zahraničí veľmi silné, teraz treba sadieť. Keď bude zasadené, už to nemusíme tak často ošetrovať – stačí občas porýľovať či pokopať... bolo by obrovským hriechom premrhať túto príležitosť, a preto mám dojem, že ten mesiac, ktorý bol zasvätený takpovediac zahraničnopolitickej ofenzíve, bol volený dobre a správne... ofenzíva vyvrcholí mojou účasťou na európskom summite vo Viedni. Azda začiatkom roka navštívim Spojené štáty, privítam predsedov vlád krajín visegrádskej štvorky v Bratislave, a to by mohlo byť obdobie, keď si povieme: zasa dili sme, teraz sa už môžeme venovať našim domácim problémom.“³⁰*

Áké výsledky priniesla slovenská diplomatická ofenzíva na konci roku 1998 a aké sú perspektívy na nápravu fatálnych chýb, ktoré v oblasti zahraničnej politiky spravila Mečiarova vláda?

Severoatlantická aliancia

Prvá oficiálna návšteva slovenského premiéra na začiatku novembra (týždeň po jeho nástupe do funkcie) viedla do Bruselu. Slovenský premiér si návštevu centrálneho NATO a rokovania s generálnym tajomníkom Javierom Solanom zopakoval znova 27. novembra 1998. Spolu s ministrom zahraničných vecí Eduardom Kukanom a s ministrom obrany Pavlom Kanisom sa zúčastnil zasadania Rady NATO na úrovni veľvyslancov členských krajín, venovanému individuálnemu dialógu so SR, a stretol sa s generálnym tajomníkom ZEÚ José Cutileirom.

Pozíciu slovenskej strany, prezentovanú na rokovaníach s NATO, veľmi výstižne ilustruje výrok slovenského premiéra po rokovaníach s Javierom Solanom: „SR bola v roku 1994 na tej istej línii spolu s ČR, Poľskom a Maďarskom. A preto by sme nechceli hovoriť o druhom kole rozširovania NATO, ale o dokončení prvej vlny rozširovania.“³¹ Argument o neúplnosti prvej vlny rozširovania NATO bez Slovenska, resp. o dokončení prvej vlny vstupom Slovenska, predstavuje základnú premisu novej slovenskej diplomacie v rokovaníach s NATO.³² Slovenský premiér požiadal v Bruseli o zahájenie novej formy intenzívneho dialógu so SR ešte pred washingtonským summitom a ponúkol účasť slovenských jednotiek v rámci mierovej operácie SFOR v Bosne. Pozornosť si rovnako zaslúži skutočnosť, že SDL sa pri koalíčných rozhovoroch vzdala požiadavky na referendum o členstve v NATO, ktoré ako jediná zo strán koalície mala vo svojom predvolebnom programe, len aby podporila ofenzívu slovenskej diplomacie.³³ Slovenská strana mohla v Bruseli argumentovať i výsledkami aktuálneho výskumu verejnej mienky, podľa ktorého so vstupom do NATO súhlasí 48 % dospelej populácie,³⁴ rovnako ako i úrovňou pripravenosti slovenskej armády, ktorá je jednou z najvyšších spomedzi krajín aspirujúcich na členstvo, čo zdôraznil i britský minister ozbrojených síl Douglas Henderson počas jeho návštevy v Bratislave po septembrových voľbách.³⁵

Predstavitelia NATO nekomentovali slovenský argument o neúplnosti prvej vlny rozširovania bez SR. Avšak jednoznačne privítali politické zmeny v SR, demokratizačné úsilie novej vlády a ubezpečili o pokračovaní politiky „otvorených dverí“. Po druhom rokovaní s Javierom Solanom konštatoval slovenský premiér Dzurinda oveľa realistickejšie než na začiatku rokovaní: „Je nemožné čakať pozvanie veľmi skoro, napríklad už počas aprílového washingtonského summitu Aliancie, ale po summite budeme kopať na dvere tak silno, ako je to možné. Slovensko si uvedomuje, že v nasledujúcich 3–4 mesiacoch má šancu ukázať, že má stabilnú a demokratickú vládu. Úspechom by bolo, keby sa v záverečnej deklarácii špecifikovalo postavenie Slovenska ako jedného z najväznejších kandidátov.“³⁶ Priblížil tak podstatu, obsah a výsledky rozhovorov so Solanom o perspektívach členstva Slovenska v NATO. V každom prípade v apríli 1998 to určite nebude. Javier Solana vyjadril presvedčenie, že pozitívna reakcia NATO je garantovaná v prípade, že slovenská vláda udrží nastúpené tempo reforiem.³⁷

Pred i po aprílovom summite NATO vo Washingtone je však možné očakávať pokračovanie slovenskej diplomatickej ofenzívy s cieľom presadiť výnimočnosť Slovenska pri vstupe do NATO ako súčasť, resp. dokončenia prvej vlny, a to bez ohľadu na to, ako sa bude vyvíjať situácia okolo druhej vlny. Súčasťou tejto ofenzívy bude celkom určite i snaha o kontakty na najvyššej úrovni s Washingtonom a s Berlínom, a to ešte pred aprílovým summitom NATO. Čas ukáže nakoľko bola zvolená diplomatická stratégia – postavená na argumente neúplnosti prvej vlny – správna a efektívna. Bohužiaľ, výsledok už nebude závisieť iba od jednostranného úsilia slovenskej vlády.

Európska únia

Dňa 5. novembra 1998 Mikuláš Dzurinda na svojej prvej oficiálnej návšteve vo funkcii premiéra zavítal nielen do centrálneho NATO, ale i EÚ. V Bruseli sa slovenská delegácia

stretla s predsedom Európskeho parlamentu J. M. Giles-Roblesom, s predsedom Európskej komisie Jacquesom Santerom, s komisárom EÚ pre zahraničné vzťahy Hansom van den Broekom, s predsedom zahraničného výboru Európskeho parlamentu T. Spencerom, s podpredsedami spoločného parlamentného výboru NR SR a EP P. Rubbigom a R. Perrym, so spravodajcom EP pre rozširovanie EÚ A. Oostlanderom a so spravodajcom EP pre SR J. Wiersmom.

Podobne ako v prípade NATO, i v prípade vstupu do EÚ si slovenská diplomacia stanovila maximalistické ciele. Čerstvo po voľbách sa predstavy politikov novej koalície v SR spájali s nádejou, že Európska komisia prepracuje hodnotiacu správu o Slovensku ešte pred decembrovým summitom EÚ tak, aby už vo Viedni bolo prijaté rozhodnutie o zahájení rozhovorov so Slovenskom o vstupe v prvej skupine krajín. Dňa 4. novembra 1998 však Európska komisia schválila vypracované hodnotiace správy bez toho, aby akokoľvek zmenila správu o Slovensku. Iba v prípade Lotyšska uviedla, že je potrebné zvážiť zahájenie rozhovorov na konci roku 1999, zatiaľ čo v prípade Litvy a Slovenska „v rozumnom čase“.³⁸ Na Slovensku bolo z prístupu EK cítiť sklamanie. Výstižne to vyjadril predseda zahraničného výboru NR SR Peter Weiss: „Na luxemburskom summite v roku 1997 sa povedalo, že hodnotenia budú individuálne pri uplatnení pružného prístupu. Zásadný pokrok v demokracii na Slovensku dosiahli predovšetkým voliči, z ktorých dve tretiny hlasovali za vymáňanie z hroziacej izolácie... Tak ako vtedy EÚ vyzývala SR, aby ušla svoj diel cesty a plnila politické kritériá, teraz je rad na EÚ, aby dala pozitívny signál.“³⁹

Slovenská delegácia prišla do Bruselu deň po zverejnení stanoviska Európskej komisie a jej najvyšší predstavitelia už mohli v rozhovoroch len zopakovať to, čo bolo povedané. Jacques Santer sa po rozhovoroch so slovenským premiérom vyjadril, že „na preradenie SR do prvej skupiny uchádzačov o členstvo EK potrebuje »rozumné časové obdobie« na to, aby zmerala pokrok a videla konsolidáciu zmien“.⁴⁰ Slovenský premiér však neodchádzal z Bruselu s prázdnyimi rukami, predsa len dosiahol niečo výnimočné pre Slovensko. EK súhlasila s vytvorením Osobitnej spoločnej komisie, ktorá bude priebežne vyhodnocovať pokrok SR pri príprave na vstup. Komisiu budú viesť zástupca riaditeľa generálneho riaditeľstva EK pre vonkajšie vzťahy Francois Lamoureux a štátny tajomník MZV SR Ján Figeľ.⁴¹ Posun v očakávaniach slovenskej diplomacie po novembrových rokovaniach v Bruseli by bolo možné sformulovať nasledovne: Ďalším cieľom je dosiahnuť, aby hodnotiacia správa o Slovensku bola vypracovaná už v prvom polroku 1999 a aby bola SR preradená do prvej skupiny na záver nemeckého predsedníctva na kolínskom summite EÚ v júni 1999. Podľa všetkého nádeje o vypracovaní mimoriadnej správy o SR už v prvom polroku 1999 spája slovenská diplomacia práve s touto komisiou.

Týždeň pred zahájením viedenského summitu (3. decembra 1998) prijal Európsky parlament rezolúciu, v ktorej odporučil Európskej rade, aby prehodnotila situáciu na Slovensku a nariadila komisii vypracovať novú správu o Slovensku. Nemalú zásluhu na prijatí rezolúcie malo lobovanie SDL prostredníctvom podpredsedu Strany európskych socialistov a spravodajcu EP pre SR Jana Marinusa Wiersmu,⁴² ktorý už od septembrových volieb vyzýval EÚ na prehodnotenie prístupu k SR. Rezolúcie EP majú však iba odporúčací charakter, čo sa potvrdilo i na viedenskom summite EÚ. Ešte pred summitom prehlásil Francois Lamoureux, vedúci Osobitnej spoločnej komisie zo strany EK, že „nie je v záujme Slovenska dostať novú hodnotiacu správu už na jar budúceho roku. Tak rýchlo pripravený dokument by totiž vo väčšine prípadov mohol konštatovať iba dobré zámery nového vládneho kabinetu, ale nie veľa skutočných konkrétnych zmien.“⁴³ Vo Viedni padlo rozhodnutie, že nové hodnotiace správy, a teda i možnosť prípadného preradenia ďalších kandidátov do prvej skupiny budú možné až na summite EÚ na konci budúceho roku v Helsinkách.⁴⁴

Inými slovami, v predstavách slovenskej diplomacie muselo dôjsť k ďalšiemu podstatnému posunu. Premiér Dzurinda na margo záverov viedenského summitu i slovenskej diplomatickej ofenzívy prvý mesiac po nástupe novej vlády výstižne uviedol: „Naše očakávania boli asi väčšie než možnosti. Je ešte pred nami veľa práce, aby sme sa o rok mohli ocitnúť

na rovnakej štartovacej čiare, ako ostatní.“⁴⁵ Pod „ostatnými“ mal slovenský premiér na mysli tie krajiny, ktoré 10. novembra 1998 začali rozhovory o vstupe do EÚ.

Vzťahy so susedmi

Rakúsko

Prvú návštevu v Bruseli na začiatku novembra slovenský premiér spojil s neoficiálnou návštevou Viedne. Rokoval s rakúskym kancelárom Viktorom Klimom a s vicekancelárom Wolfgangom Schüsselom. Druhýkrát oficiálne navštívil Viedeň pred summitom EÚ a rokoval s prezidentom Thomasom Klestilom a s predsedom parlamentu Heinzom Fischerom. Hlavný cieľ svojich rokovaní vo Viedni priblížil Mikuláš Dzurinda nasledovne – získať podporu Rakúska pre presadzovanie záujmov SR na viedenskom summite EÚ. Rakúski predstavitelia prisľúbili SR podporu pri vstupe do EÚ.⁴⁶

Na rozdiel od iných krajín SVE sa Slovensko v uplynulých rokoch nikdy netešilo výslovnej podpore niektorej z členských krajín západných štruktúr, ktoré by obhajovali jeho integračné záujmy. Bezpochyb ako kľúčový obhajca záujmov visehradských krajín v uplynulých rokoch vystupovala SRN. Slovensko-nemecké vzťahy za Mečiarových vlád sa nachádzali na bode mrazu. Dzurindov predchodca sa nikdy nestretol s nemeckým kancelárom na oficiálnom dvojstrannom rokovaní, bývalý nemecký minister zahraničných vecí Klaus Kinkel jedenkrát navštívil Bratislavu počas uplynulých šiestich rokov, a iba preto, aby pripomenul vláde SR plnenie kodanských kritérií EÚ, a to bolo všetko.⁴⁷ Nová nemecká vláda na čele s kancelárom Gerhardom Schröderom vzišla z volieb, ktoré sa konali v rovnakom čase ako i voľby v SR. Jednoducho nebol čas na to, aby nové vládne garnitúry SRN a SR zahájili novú etapu vzájomných vzťahov ešte pred viedenským summitom EÚ. V novembri 1998 sa susedné Rakúsko ukázalo ako jediná členská krajina EÚ, ktorá má svoje záujmy v SR, citlivo vníma vývin v SR a je pripravená zasadiť sa za záujmy SR.

Rakúski predstavitelia splnili to, čo sľúbili slovenskému premiérovi. Rokovanie ministrov zahraničných vecí krajín EÚ 9. novembra 1998 načrtlo budúce závery viedenského summitu vo veci ďalšieho rozširovania EÚ. O možnosti preradenia ďalších krajín do prvej skupiny sa hovorilo veľmi opatrne, pričom v hre boli predovšetkým Lotyšsko, Litva a Slovensko. Zatiaľ čo záujmy pobaltských krajín na rokovaní presadzovali najmä Dánsko a Švédsko, za SR vehementne lobovalo iba Rakúsko.⁴⁸ Rakúska strana tak dokázala, že je skutočne pripravená stať sa zástancom Slovenska na fórach EÚ. Zároveň však prezident Klestil pripomenul slovenskému premiérovi, že aj vďaka postoju Rakúska, ktoré sa usiluje o budúcu bezjadrovú strednú Európu, je jednou z podmienok vstupu do EÚ *absolútny dôkaz o bezpečnosti atómových elektrární kandidátskych krajín*.⁴⁹

Už prvé skúsenosti zo slovensko-rakúskych rokovaní ukázali, že sa vzájomné vzťahy budú odvíjať od nájdenia kompromisu pri uspokojení hlavných záujmov oboch aktérov – vstupu do EÚ zo strany SR a vyriešenie otázky okolo bezpečnosti slovenských jadrových elektrární zo strany Rakúska.

Poľsko

Prvá oficiálna návšteva slovenského premiéra vôbec sa uskutočnila 12. novembra 1998 vo Varšave. Slovenská delegácia bola prijatá najvyššími poľskými predstaviteľmi – prezidentom Aleksandrom Kwasniewskim, premiérom Jerzy Buzekom, predsedom Sejmu Maciejom Plazynskim a ministrom zahraničia Bronislawom Geremekom.

V prípade Poľska je snáď najväčšmi cítiť zmenu v prístupe slovenskej diplomacie – od absolútne nevýrazných vzťahov za čias Mečiarových vlád k ponímaniu Poľska ako *strategického partnera* vládou Mikuláša Dzurindu. Po rokovaní s poľským premiérom Buzekom M. Dzurinda vyhlásil: „*Slovensko potrebuje spojencov. Poľsko, ktoré realizuje jasnú*

a kontinuálnu politiku, je našim strategickým partnerom.“⁵⁰ Tento pojem dešifroval nasledovne: „Našími spojencami budú tí, čo si uvedomujú, že naše spoločné šance stúpajú so schopnosťou kooperovať v užšom priestore.“ Poľský premiér zasa prehlásil, že „naša krajina má životný záujem o čo najrýchlejší návrat Slovenska do skupiny višegrádskej štvorky“.⁵¹ Je potrebné dodať, že vzťahy Dzurindovej vlády so súčasnou poľskou garnitúrou majú špecifický nádych. Ešte v júni 1998 (tri mesiace pred voľbami na Slovensku) sa delegácii vtedy opozičnej SDK vedenej Mikulášom Dzurindom dostalo prijatia od najvyšších poľských predstaviteľov. Bolo to odvážne gesto poľskej vlády a je potrebné dodať, že v tom čase sa na podobné gesto neodvážila žiadna z iných stredoeurópskych vlád. Je len prirodzené, že po voľbách obidve strany – teraz už na oficiálnej úrovni – pokračujú v rozvoji vzájomných vzťahov.

Vzťahy SR s Poľskom majú oproti vzťahom s ČR a s Maďarskom tú výhodu, že nie sú zaťažené problémami dávnej alebo nedávnej minulosti. Z hľadiska histórie ide o nábožensky a kultúrne veľmi príbuzné krajiny. Poľsko je jedinou krajinou strednej Európy, ktorá má celoeurópsky strategický význam, je prirodzeným lídrom regiónu, má jasný záujem o úzku regionálnu spoluprácu a koordináciu spoločného postupu krajín regiónu pri integrácii do západných štruktúr. Poľsko predstavuje pre novú slovenskú vládu šancu na začatie novej politiky v regióne SVE, budovania vzťahov so Západom, ale – čo je nemenej dôležité – i šancu na zmenu politiky smerom na východ. Vo všetkých uvedených strategických vektoroch sa Poľsko môže stať kotvou a oporou slovenskej zahraničnej politiky. Ani jeden z ostatných susedov Slovenska objektívne nedisponuje porovnateľnými charakteristikami.⁵²

Hlavné oblasti rozvoja bilaterálnej spolupráce okrem západného a stredoeurópskeho kontextu obidvaja premiéri načrtli nasledovne: rozvoj eurorégiómov na spoločných hraniciach, vybudovanie severo-južného diaľničného koridoru a diverzifikácia energetických zdrojov obidvoch krajín.⁵³ Otázka diverzifikácie energetických zdrojov má pre SR vzhľadom na jej takmer stopercentnú závislosť od dodávok z Ruskej federácie strategický význam. Poľsko rokuje s holandskými a nórskymi spoločnosťami o dodávkach zemného plynu, ktoré by znížili jeho vlastnú závislosť na dodávkach z RF. Po návrate delegácie SDK z Varšavy v júni 1998 Mikuláš Dzurinda vyhlásil, že by sa nová slovenská vláda mala pripojiť k projektu výstavby plynovodu, ktorý by z baltského pobrežia Poľska smeroval ďalej na juh cez Slovensko a ktorý by dopravoval najmä nórsky plyn do krajín strednej a južnej Európy. Tento plynovod by mal nahradiť plánovanú južnú vetvu plynovodu Jamal – Európa, ktorý by dopravoval ruský plyn do strednej a južnej Európy.⁵⁴ Je možné očakávať, že nová slovenská vláda vyvinie reálne kroky na to, aby dosiahla diverzifikáciu zdrojov a trás dodávok energií a znížila jednostrannú závislosť od RF, ktorú Mečiarove vlády iba cielene prehlbovali. I v tomto zmysle existujú predpoklady pre to, aby sa Poľsko stalo strategickým partnerom SR.

Česká republika

Východiskový stav aktuálnych slovensko-českých vzťahov je najviac zaťažený dedičstvom uplynulých šiestich rokov. Predchádzajúce vládne garnitúry vedené Vladimírom Mečiarom a Václavom Klausom sa síce dohodli na rozdelení federácie, avšak neboli schopné doriešiť problémy, ktoré z tohto aktu vyplynuli. Zásluhu na tom majú obidve strany. V marci 1994, keď nastúpila Moravčíkova vláda, slovenská strana ponúkla Prahe rokovanie o nedoriešených záležitostiach, avšak Václav Klaus vyhlásil, že na takéto rokovania nevidí dôvod. Vtedajší predseda HZDS Vladimír Mečiar pochválil Klauza za jeho prístup a za to, že chce rokovať iba s vládou, ktorá vzíde z nových slovenských volieb v roku 1994. Neskôr sa Mečiar zachoval podobne ako Klaus – i on odmietol rokovať s vládou Josefa Tošovského. Hoci sa Mečiar i Klaus okázalo uznávali ako partneri, roky sa neboli schopní zísť na oficiálnom bilaterálnom rokovaní. K zhoršeniu vzťahov prispelo i následné diplomatické extempore okolo výroku prezidenta Václava Havla o stihomame slovenského

premiéra v súvislosti s jeho slovami o tom, že sa USA s Ruskom dohodli na tom, že Slovensko nevstúpi do NATO. Na revanš chcela slovenská vláda skomplikovať vstup ČR do NATO a oficiálne upozornila členské krajiny NATO, že ČR nespĺňa podmienky na vstup, pretože nemá urovnané vzťahy so SR.⁵⁵

Vzhľadom na vyššie uvedený charakter vzájomných vzťahov, poznamenaný rozdelením federácie, až skutočne noví aktéri česko-slovenských vzťahov – vlády vedené Milošom Zemanom a Mikulášom Dzurindom – majú konečne reálnu šancu na dosiahnutie všeobecne pocitovanej potreby zmeny. Nový slovenský veľvyslanec v Prahe Jozef Stank aktuálnu situáciu zhodnotil nasledovne: „*Minulé garnitúry mali veľmi obmedzené podmienky politicky spolupracovať medzi sebou či v medzinárodnom formáte. Po voľbách nastúpili garnitúry, ktoré nenesú so sebou traumy rozdelenia štátu. Objektívne vznikajú nové podmienky na zmenu v kvalite vzťahov.*“⁵⁶

Zdá sa, že si obidve strany uvedomujú túto šancu a minimálne prejavili vôľu ju využiť. Delegácia vedená českým premiérom 23. novembra 1998 navštívila Bratislavu a bola prvou oficiálnou návštevou na najvyššej úrovni na Slovensku po septembrových voľbách.⁵⁷ Obidvaja premiéri vyjadrili pripravenosť pragmaticky sa postaviť k riešeniu starých pohľadávok a preniesť rokovania z politickej na expertnú úroveň. Ide predovšetkým o slovenský dlh vo výške takmer 44 mld. Kč, ktorý bol stanovený medzinárodným auditom o delení aktív a pasív federácie, a o slovenské pohľadávky na akcie v bývalých 65 federálnych podnikoch, ktoré sa nachádzajú v českej správe, a o návrat slovenského zlata. Z rokovaní premiérov vzišla dohoda o obnovení činnosti majetkovej komisie, ktorá sa nezišla už viac než päť rokov.⁵⁸ Už len táto dohoda je obrovským krokom vpred oproti predchádzajúcemu obdobiu. Ak sa o česko-slovenských vzťahoch v minulosti hovorilo ako o nadštandardných, tak dôvodom mohla byť najskôr existencia colnej únie, ktorá zodpovedá obchodným záujmom obidvoch strán, čo potvrdili i rokovania predsedov vlád v Bratislave.

ČR jednoznačne demonštrovala podporu snahám SR o vstup do NATO i do EÚ, resp. o to, aby časový rozdiel medzi vstupom ČR a SR do západných štruktúr bol čo najmenší.⁵⁹ Novej slovenskej vláde nemôže neimponovať zásadne iný prístup Zemanovej vlády k otázkam regionálnej spolupráce, než aký dlhý čas demonštrovala Klausova vláda. I vďaka novej českej zahraničnej politike došlo k obnoveniu spolupráce visegrádskej krajín na stretnutí troch premiérov v Budapešti v novembri 1998. Český premiér ešte pred rokovaniami v Bratislave prehlásil, že by chcel so slovenskou stranou rokovať i o obnovení „myšlienky stredoeurópanstva“, resp. stredoeurópskej spolupráce, na ktorej by participovali Poľsko, Česká republika, Maďarsko, Slovensko, Rakúsko a Slovinsko. Táto regionálna spolupráca mimo i v rámci EÚ by mohla prispieť k zvýšeniu negociačných pozícií krajín strednej Európy vo vzťahu k EÚ a k medzinárodným organizáciám.⁶⁰

Prvé kontakty predstaviteľov vlád Dzurindu a Zemana naznačili, že obidve strany sú pripravené k novej etape vzájomných vzťahov a budú sa snažiť o to, aby *proces riešenia vzájomných pohľadávok z obdobia federácie neprekážal presadzovaniu spoločných záujmov smerom navonok*. Pozitívom je to, že si obidve strany uvedomujú, že v súčasnom období kvôli objektívnym faktorom nevedie k ich skvalitneniu iná cesta ako práve načrtnuté *vedomé a dočasné oddelenie vyššie uvedených dvoch úrovní vzájomných vzťahov*.

Maďarsko

Na prvý pohľad najproblémovjšie dedičstvo vo vzťahoch so susedmi zanechala Mečiarova vláda v prípade vzťahov s Maďarskom. Napriek veľkolepému podpisu základnej zmluvy v marci 1995 v Paríži pretrvávalo v slovensko-maďarských vzťahoch neustále napätie, ktoré sa koncentrovalo do dvoch hlavných problémov – postavenie maďarskej menšiny v SR a vodné dielo Gabčíkovo. Slepá ulička vzťahov bola umocnená skutočnosťou, že „maďarská karta“ patrila k základnej vnútro politickej výbave strán bývalej slovenskej koalície, pričom v rokoch 1994–1998 jednoznačne prevážila „českú kartu“. Účasť Strany maďarskej

koalície v novej slovenskej vláde je faktom, ktorý zo dňa na deň odbúral jeden zo zdanlivo neodborných pilierov zlých slovensko-maďarských vzťahov. Bude ťažké obviňovať slovenskú vládu v neochote riešiť problémy maďarskej menšiny, keď podpredsedom vlády pre ľudské práva a menšiny, rovnako ako i štátny tajomník rezortu školstva sú členovia SMK.⁶¹ Na riešenie ďalších problémov je potrebná iba dobrá vôľa a Dzurindova vláda ju jednoznačne preukázala.

Hneď po odchode vysokej českej delegácie, 24. novembra 1998 pricestoval do Bratislavy na oficiálnu návštevu maďarský minister zahraničia János Mártonyi, ktorého prijali predsa vláda i predseda slovenského parlamentu. Počas rokovaní ministrov zahraničných vecí bolo za jeden deň dosiahnuté viac než za roky Mečiarovej vlády. Ministri podpísali Protokol medzi MZV SR a MZV MR o vytvorení mechanizmu slúžiaceho k napomáhaniu plnenia Zmluvy o dobrom susedstve a spolupráci medzi SR a MR. Bolo dohodnuté obnovenie rokovaní na expertnej úrovni o ďalšom postupe v spore o sústavu vodných diel na Dunaji Gabčíkovo–Nagymaros. Slovenský premiér ubezpečil maďarského ministra ZV, že vodné dielo Gabčíkovo–Nagymaros považuje SR za medzinárodno-právny, nie politický problém. Plnenie základnej zmluvy bude monitorovať 11 spoločných komisií. Ministri zahraničných vecí rokovali o príprave návštevy maďarského premiéra v SR v druhej polovici januára 1999. Po skončení rokovaní sa János Martonyi vyjadril s uspokojením: „*Skutočne sa budeme snažiť o novú kapitolu v našich vzťahoch. Dnes sme už začali.*“⁶² Maďarská strana vysoko ocenila skutočnosť, že pre Dzurindovu vládu je prirodzené, že zástupcami národnostných menšín v monitorovacích komisiách na plnenie základnej zmluvy na obidvoch stranách budú tí, ktorých tam delegujú samy zainteresované menšiny. Pre Mečiarovu vládu bolo niečo podobné absolútne nestráviteľné.⁶³

Napriek tomu, že sa oficiálna návšteva maďarského premiéra Viktora Orbana mala uskutočniť v druhej polovici januára, obidvaja premiéri sa stretli na dvojstranných rokovaníach počas summitu SEI v Záhrebe v novembri 1998. Slovenskej strane sa určite príjemne počúvali slová maďarského premiéra na briefingu po stretnutí, v ktorých sa prakticky stotožnil so slovenským argumentom *neúplnosti prvej vlny rozširovania NATO*. „*Až keď bude Slovensko v prvej skupine rozširovania NATO, bude táto prvá vlna úplná v zmysle geografickom aj politickom*“, doslova povedal maďarský premiér a dodal, že „*tým by tiež zanikol problém chýbajúcej spoločnej suchozemskej hranice Maďarska s NATO*“.⁶⁴ Na záver summitu SEI slovenský premiér s uspokojením skonštatoval, že premiéri Maďarska, Českej republiky i Poľska prijali jeho pozvanie do Bratislavy a podporili myšlienku rokovania visegrádskeho fóra v Bratislave v jari roku 1999.⁶⁵

Aký pozitívnejší signál môže vyslať slovenská diplomacia na washingtonský summit NATO, ak práve najvyšší predstavitelia nových členských krajín sa v približne rovnakom čase zídu v Bratislave, aby sa prihlásili k myšlienke regionálnej spolupráce, v ktorej má pevné miesto i SR vedená Dzurindovou vládou? Bezpochýb, súhlas s konaním jarného visegrádskeho summitu v Bratislave patrí k najväčším úspechom slovenskej diplomatickej ofenzívy po zostavení novej vlády.

Vzťahy s Ruskou federáciou

Vzťahy s Ruskom, ktoré sa v rokoch 1995–1998 dostali na úroveň takmer alternatívnej zahraničnej politiky SR, predstavujú jednu z najvýznamnejších kapitol dedičstva po Mečiarovej vláde. Hneď traja z najvyšších predstaviteľov súčasnej slovenskej zahraničnej politiky – minister zahraničia Eduard Kukan, štátny tajomník MZV Ján Figel a minister obrany Pavol Kanis – hneď po nástupe do funkcií prehlásili, že považujú za nevyhnutné revidovať zmluvnú základňu s Ruskou federáciou, ktorú vybuodovala Mečiarova vláda. Ide o úctyhodný počet takmer 70 medzivládnych a medzirezortných zmlúv, ktoré boli podpísané v období 1993–1998. Revíziu zmluvnej základne s RF mala SDK vo svojom predvolebnom programe. Ide predovšetkým o tie zmluvy, ktoré môžu byť brzdou integrácie

Slovenska do NATO. Ako príklad uviedol predseda parlamentného výboru pre európsku integráciu František Šebej „*článok 8 Washingtonskej zmluvy, ktorý zaväzuje členské štáty NATO, aby nemali záväzky, ktoré by boli v rozpore s textom zmluvy. Je dôvodné podozrenie, špeciálne s Ruskom, že zmluva o ochrane šifrovacích prostriedkov je v rozpore s článkom 8 Washingtonskej zmluvy.*“⁶⁶

Moskva určite nepatrila k hlavným destináciám ofenzívy novej slovenskej diplomacie. Celkom zrozumiteľne to dal najavo slovenský minister zahraničia Eduard Kukan v interview pre ruskú agentúru ITAR-TASS: „*Rusko bolo a aj zostane jedným z najdôležitejších obchodno-ekonomických partnerov Slovenska, no v zahraničnej politike novej slovenskej vlády dominuje západný vektor a ten bude vplývať aj na oficiálne kontakty medzi Bratislavou a Moskvou.*“⁶⁷ Prvým predstaviteľom novej vlády, ktorý navštívil Moskvu na začiatku decembra 1998, bol štátny tajomník Ministerstva financií Vladimír Podstránsky. Cieľom jeho návštevy boli rokovania s rezortným partnerom Michailom Kasianovom o zmene prístupu k deblokáciám ruského dlhu. Podstatu slovenského záujmu k pokračovaniu deblokácie ruského dlhu, ktorý predstavuje okolo 1,2 mld. \$, vysvetlil nasledovne: „*Máme záujem o postupný pokles dodávok vojenskej produkcie so súčasným zvyšovaním podielu dodávok energetických surovín, a to predovšetkým plynu.*“ Podľa predbežných informácií sa ruská strana vyjadrila, že môže posúdiť slovenské požiadavky v pozitívnom duchu, avšak zároveň poprosila slovenskú stranu o pochopenie pre problémy, ktoré Rusko prežíva v súvislosti s hlbokou finančnou a hospodárskou krízou.⁶⁸

Napriek intenzívnym slovensko-ruským vzťahom v minulosti ruské oficiálne miesta i tlač mlkvo prešli výsledky slovenských volieb, a to napriek predvolebnej podpore Vladimíra Mečiara, ktorej sa mu dostalo priamo od Borisa Jelčina. Nálady v ruských politických kruhoch po slovenských voľbách vystihol politológ Dmitrij Trenin, zástupca riaditeľa Moskovského centra Carnegie: „*Moskva vzala na vedomie fakt, že Slovensko v prvej vlně rozširovania nebude, zrejme i v dôsledku toho, že predchádzajúca vláda premiéra Vladimíra Mečiara proti sebe postavila najdôležitejších lídrov Západu. Zmena kurzu novej vlády i zmena postoja Bruselu je logickým výsledkom slovenských volieb.*“⁶⁹ V každom prípade je ťažké predpokladať, že by Moskva patrila k tým, ktorí budú mať radosť z prípadného úspechu slovenskej diplomacie. Medzinárodné postavenie Slovenska, ktoré je výsledkom Mečiarovej politiky v uplynulých rokoch, vyhovuje záujmom Ruska, jeho prípadná zmena by mohla byť s nimi v rozpore. Mlčanie Moskvy je preto plne pochopiteľné.

Menej pochopiteľná čo do stratégie slovenskej povolebnej diplomacie i načasovania termínu bola návšteva Jána Čarnogurského, nového ministra spravodlivosti v Dzurindovej vláde, v Moskve v dňoch 14.–15. decembra 1998, teda hneď po ukončení viedenského summitu EÚ. V rozpore s vyhlásením ministra zahraničia Eduarda Kukana o dominovaní západného vektoru v slovenskej zahraničnej politike vyhlásil Ján Čarnogurský v Moskve: „*SR bude mať za terajšej vlády dobré vzťahy nielen s Európskou úniou a Západom všeobecne, ale aj s Ruskou federáciou a Ukrajinou. Takéto vyvážené vzťahy na obe strany umožnia novej vláde robiť úspešnejšiu zahraničnú politiku. Zároveň jej umožnia byť užitočnejšou tak smerom na Rusko, ako aj smerom na Západ.*“⁷⁰ V Moskve rokoval Ján Čarnogurský nielen so svojim rezortným kolegom Pavlom Krašennikovom, ale i so zahraničnopolitickým poradcom ruského prezidenta Sergejom Prichodkom, ktorý v prezidentskej administrácii nahradil svojho predchodcu a bývalého veľvyslanca RF v SR Sergeja Jastržemského, jedného z hlavných konštruktérov slovensko-ruských vzťahov za Mečiarovej vlády.⁷¹

Z Čarnogurského výpovedí počas i po jeho ceste v Moskve vyplynulo, že mu nie je cudzia Mečiarova idea budovania slovenského mostu medzi Západom a Východom.⁷² Každý politik má právo na vlastné názory, avšak vo vládnej funkcii by mal koordinovať svoje oficiálne návštevy i vystupovanie s politikou vlády. Podľa oficiálne nevyvrátených informácií slovenskej redakcie Rádia Slobodná Európa nemal Ján Čarnogurský mandát od slovenskej vlády na viac než na rokovanie so svojim rezortným kolegom⁷³ a vôbec *nemal mandát na*

vysielanie „iných signálov“ voči Moskve než minister zahraničných vecí SR. V každom prípade je možné Čarnogorského návštevu Moskvy hodnotiť ako dôkaz existencie disporcií pri predstavách o stratégii a taktike zahraničnej politiky SR v súčasnej vládnej koalícii, ako dôkaz určitej nekoordinovanosti členov vlády pri realizácii zahraničnej politiky a minimálne ako trocha protirečivý odkaz ofenzívy slovenskej diplomacie v závere roku 1998.

* * *

Najhorším dedičstvom Mečiarovej vlády pri naplňaní strategických cieľov slovenskej zahraničnej politiky, ktorý determinuje východiskovú pozíciu novej vlády, je *stratený čas*, ktorý nie je možné jednoducho vrátiť naspäť. Veľmi presne vystihol aktuálnu situáciu komentátor denníka Sme Marián Leško: „Zlyhanie Mečiarovej garnitúry nebude ľahké napraviť, pretože akákoľvek zmena už nebude závisieť len od vnútorných pomerov v republike, ale predovšetkým od priorít Aliancie a Únie. Integrovaný osud Slovenska zásadne ovplyvní predovšetkým miera ochoty členských krajín NATO a EÚ podniknúť dodatočné kroky len preto, že Slovensko nespĺnilo integračné kritériá vtedy, keď to bolo potrebné, ale až teraz, keď má novú vládu. Keďže rýchla integrácia už nezávisí iba od kabinetu pána Dzurindu, je to dôvod, aby vláda v záujme prijatia krajiny urobila všetko, čo závisí len od nej. A čo najrýchlejšie.“⁷⁴

Aspoň v oblasti zahraničnej politiky v prvom období po nástupe k moci je Dzurindovej vláde ťažko niečo vyčítať. Ofenzíva slovenskej diplomacie v posledných mesiacoch roku 1998 však priniesla i jedno veľmi dôležité poučenie, ktoré sformuloval na jej záver sám ministerský predseda: „Naše očakávania boli asi väčšie než možnosti.“⁷⁵ Podobný záver sformuloval i podpredseda vlády pre európsku integráciu Pavol Hamžík: „... prepásli sme mimoriadne dôležitý moment, kedy bolo najjednoduchšie a najmenej zložité urobiť ďalší krok smerom k členstvu v EÚ.“⁷⁶

Tri najväčšie pozitíva diplomatickej ofenzívy a zahraničnej politiky SR po sformovaní novej vlády je možné zhrnúť nasledovne:

* Vyslanie jednoznačných signálov vo vzťahu k NATO i k EÚ. Slovenská diplomacia má silnú východiskovú pozíciu, pretože môže argumentovať odstránením demokratického deficitu, kvôli ktorému bola SR vylúčená z prvej skupiny uchádzačov o členstvo. Ekonomické podmienky v SR sa podstatne nelíšia od podmienok v krajinách, ktoré už začali vstupné rozhovory 10. novembra 1998. Ani NATO, ani Brusel nemôžu tieto skutočnosti ignorovať. Slovenskej vláde sa preto podarilo v oboch prípadoch dosiahnuť aspoň čiastočne *výnimočný prístup* NATO i EÚ, ktorý spočíva v obnovení intenzívneho dialógu. Generálny tajomník Javier Solana už vlastne garantoval pozitívnu reakciu washingtonského summitu NATO vo vzťahu k SR za predpokladu, že nová vláda bude pokračovať v doterajšom tempe reforiem. Vytvorenie Osobitnej spoločnej komisie EÚ a SR na priebežné monitorovanie vývoja v SR je bezpochyby úspechom slovenskej diplomacie, ktorý vytvára predpoklady na čo možno najskoršie prepracovanie hodnotiacej správy o SR a preradenie krajiny do skupiny, s ktorou sa začali vstupné rozhovory.

* Najväčší úspech dosiahla slovenská diplomacia vo vzťahoch so susedmi. Doslova za jeden mesiac sa jej podarilo prelomiť medzinárodnú izoláciu, do ktorej SR dostala politika Mečiarovej vlády. Obnovila sa činnosť komisií, ktoré riešia problémy predovšetkým v slovensko-maďarských a slovensko-českých vzťahoch. Vo vzťahoch s Maďarskou republikou i s ČR sa podarilo dosiahnuť oddelenie dvojstranných problémov od kooperatívneho postupu v oblastiach spoločného záujmu. S Poľskom boli nadviazané absolútne kvalitatívne nové vzťahy. Rakúsko sa stalo obhajcom záujmov SR na fórach EÚ. ČR, Maďarsko i Poľsko demonštrovali pripravenosť obnoviť visegrádsku spoluprácu v rámci pôvodnej štvorky spolu so Slovenskom. Visegrádsky summit, ktorý by mal začať novú etapu regionálnej spolupráce, sa bude konať práve v Bratislave.

* Zdá sa, že slovenská zahraničná politika prestáva byť politikou *ad hoc* a začína nadobúdať koncepčný charakter. Svedčí o tom podriadenosť aktivít dosiahnutiu prioritných cieľov. Kvalitatívne nový rozmer predstavujú vzťahy strategického významu s Poľskom, ktoré umožňujú pevné ukotvenie SR v regióne SVE a vytvárajú predpoklady pre zmenu slovenskej politiky v stredoeurópskom, západnom i východnom smere. Na rozdiel od Mečiarovej vlády, ktorej zahraničná politika vychádzala z *mostových* špekulácií na osi Východ–Západ s pretenziou plniť úlohu „balancéra“ globálnych vzťahov, ktorá nezodpovedala ani medzinárodnému potenciálu krajiny, ani nepriniesla žiadne pozitívne výsledky, skôr naopak, Dzurindova vláda vychádza z oveľa realistickejšej potreby – ukotviť SR v regióne SVE a dosiahnuť čo možno najskôr vstup do západných štruktúr.

Za najväčšie nedostatky diplomatickej ofenzívy je možné považovať:

* Skutočnosť, že okrem Rakúska, Poľska a Českej republiky nebola slovenská diplomacia schopná po voľbách dosiahnuť oficiálne bilaterálne rokovania na najvyššej úrovni s predstaviteľmi kľúčových krajín, ktoré majú rozhodujúci hlas v NATO a v EÚ. Slovenský premiér rokoval v Bruseli s najvyššími úradnými predstaviteľmi NATO i EÚ, avšak nie s lídrami kľúčových krajín, od ktorých predovšetkým závisia rozhodnutia oboch organizácií. Na ospravedlnenie slovenskej diplomacie je možné uviesť krátkosť času, avšak z objektívneho hľadiska bolo ťažké očakávať, že rokovania so sice vysokými, ale predsa len úradníkmi môžu zásadne ovplyvniť stanoviská viedenského summitu EÚ. V prípade washingtonského summitu NATO má SR k dispozícii trochu viac času a mala by sa snažiť za každú cenu dosiahnuť prielom predovšetkým vo vzťahoch s USA a so SRN.

* Za nedostatok je možné považovať i určitú nekoordinovanosť pri presadzovaní zahraničnopolitických záujmov SR jednotlivými členmi vlády, ktorú najlepšie ilustruje návšteva ministra spravodlivosti Jána Čarnogurského v Moskve. Čarnogurský – obrazne povedané – vyslal vo vzťahu k Ruskej federácii iné signály než niekoľko dní predtým minister zahraničných vecí Eduard Kukan. Vzhľadom na špecifický charakter slovensko-ruských vzťahov v nedávnej minulosti a na ich pokračujúci význam pre záujmy SR v súčasnosti je ťažké hodnotiť postup ministra spravodlivosti ako zodpovedný. Ak má byť slovenská zahraničná politika úspešná, Ministerstvo zahraničných vecí by malo konečne získať hlavné slovo pri jej formulovaní a presadzovaní. Šesť rokov samostatnosti je už dosť na to, aby SR stále musela platiť daň z mladosti štátu.

Nie je v silách Dzurindovej vlády vrátiť čas naspäť do obdobia pred kľúčové rozhodnutia NATO a EÚ o rozširovaní v roku 1997. V jej silách je však dokázať, že je stabilnou vládou na celé volebné obdobie, že bude vládou schopnou pokračovať v reformách a zbaviť krajinu Mečiarovho dedičstva. Slovenská diplomacia bude skúšaná viac na svoju trpezlivosť a vytrvalosť v búchaní do dverí NATO a EÚ než na schopnosť zahraničnopolitického manévru, hoci bezpochyby musí dosiahnuť prielom v bilaterálnych vzťahoch s kľúčovými krajinami sveta. Oveľa väčší priestor sa jej vytvára v regionálnej politike, v bilaterálnych i multilaterálnych vzťahoch so susedmi. Prvé mesiace po septembrových voľbách svedčia o tom, že v tomto smere je nová slovenská diplomacia najúspešnejšia, čo je samo o sebe veľkým ukazovateľom i príslubom. Úspech súčasnej slovenskej stredoeurópskej politiky bude základným predpokladom potenciálneho úspechu jej západnej politiky. Slovensko musí presvedčiť, že je konštruktívnym partnerom, ktorý je pripravený nielen *konzumovať bezpečnosť a stabilitu*, ale i prevziať svoj podiel zodpovednosti za stabilitu v regióne SVE. Inými slovami, dokázať správať sa v medzinárodných vzťahoch tak ako členská krajina západných štruktúr, aj keď ňou formálne ešte dlho určite nebude.

¹ Vládnu koalíciu tvoria štyri politické subjekty: Slovenská demokratická koalícia (SDK – vo voľbách získala 26,33 %), Strana demokratickej ľavice (SDL – 14,66 %), Strana maďarskej koalície (SMK – 9,12 %) a Strana občianskeho porozumenia (SOP – 8,01 %). Kľúčové zahraničnopolitické posty vo vláde Mikuláša Dzurindu (SDK) obsadili: Pavol Hamžík (SOP) – podpredseda pre európsku integráciu; Eduard Kukan (SDK) – minister zahraničných vecí; Pavol Kanis (SDL) – minister obrany. Parlamentnú opozíciu predstavujú HZDS (27,0 %) a SNS (9,07 %).

- ² Návrh Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky (2). Národná obroda, 21. novembra 1998.
- ³ Dokonca i Slovenská národná strana (SNS) a Združenie robotníkov Slovenska (ZRS) mali pred voľbami v roku 1994 vo svojich programoch členstvo v NATO a v EÚ. Spochybňovať tento cieľ – v rozpore s vlastným programom – začali až koncom roku 1995. ZRS sa po voľbách 1998 stalo mimoparlamentnou stranou. V súčasnom slovenskom parlamente iba SNS otvorene odmieta členstvo SR v NATO a podmieňuje členstvo v EÚ.
- ⁴ Pozri Demeš, P., Mojžita, M.: Slovakia. In: Neuhold, H., Havlik, P., Suppan, A. (eds.): Political and Economic Transformation in East Central Europe. Austrian Institute for International Affairs Series. Boulder, Westview Press, San Francisco, Oxford 1995, s. 315.
- ⁵ Pozri Holásek, P.: Diplomatické dokumenty o uznaní a nadväzovaní diplomatických stykov Slovenskej republiky s inými krajinami. Medzinárodné otázky, 1–2/1993, s. 148–160. Pozri tiež Eštok, M.: Slovensko – cesta do Rady Európy. Medzinárodné otázky, 3/1993, s. 89–113. Pozri tiež Európska dohoda o pridružení uzatvorená medzi Európskymi spoločenstvami na jednej strane a Slovenskou republikou na strane druhej. Slovenská obchodná a priemyselná komora, Bratislava 1994.
- ⁶ Pozri Demeš, P., Mojžita, M.: cit. dielo, s. 314.
- ⁷ Pozri Mesežnikov, G.: Political Framework of the Building of a Civil Society in Slovakia. In: South East European Monitor, No. 1, 1997, s. 55–56.
- ⁸ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky. Časť I.: Zahraničné vzťahy. Pravda, 16. januára 1995.
- ⁹ Pozri Texty demaršov EÚ a USA vláde Slovenskej republiky. Pravda, 9. novembra 1995.
- ¹⁰ Podrobnejšie pozri Duleba, A.: Democratic Consolidation and the Conflict over Slovakian International Alignment. In: Szomolányi, S., Gould, J. A. (eds): Slovakia. Problems of Democratic Consolidation. The Struggle for the Rules of the Game, Slovak Political Science Association. Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1997, s. 209–230.
- ¹¹ Pozri Memorandum vlády k žiadosti SR o členstvo v EÚ. Trend, 12. júla 1995. Dokument, s. I–II.
- ¹² Pozri Pravda, 30. januára 1996.
- ¹³ Podrobnejšie o dialógu o demokracii medzi SR a Západom v rokoch 1994–1997 pozri Duleba, A.: cit. dielo.
- ¹⁴ Sme, 4. októbra 1995.
- ¹⁵ Pravda, 21. októbra 1995.
- ¹⁶ Pravda, 2. novembra 1995.
- ¹⁷ Podrobnejšie k problematike osvojenia si slovenskou zahraničnou politikou ruského nazerania na globálne bezpečnostné problémy postbipolárnej Európy (predovšetkým v súvislosti s plánovaným rozšírením NATO smerom na východ) pozri Duleba, A.: Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky. Aktuálna agenda bilaterálnych slovensko-ruských vzťahov. Štúdie k medzinárodným otázkam A 01. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Bratislava 1996. K problematike hospodárskych vzťahov pozri Duleba, A.: Slovensko-ruské hospodárske vzťahy – viac otázok ako odpovedí (obchodné problémy, vízie, suroviny a záujmy). Mezinárodné vzťahy, 2/1997, s. 31–50. K otázkam spolupráce vo vojenskej oblasti a deblokáciám ruského dlhu pozri Duleba, A.: Slovak-Russian cooperation in the military and military-industrial spheres or Where trade ends and politics begins. Perspectives, 9, winter 97/98, s. 23–44.
- ¹⁸ Wall Street Journal, 11. januára 1996.
- ¹⁹ Informáciu o spravodajskom materiáli Izvestij o Slovensku pozri Pravda, 23. apríla 1996.
- ²⁰ Národná obroda, 8. februára 1996.
- ²¹ V. Mečiar pre V.I.P.: Ak je to iné (ako na Západe) a dobré – vari je to zlé? Pravda, 15. februára 1996.
- ²² Sme, 29. mája 1998.
- ²³ Slovenská republika, 29. mája 1998.
- ²⁴ Prvá zmienka o úmysle zorganizovať referendum sa objavila v októbri 1996. Pozri Sme, 24. októbra 1996. Prehľad hodnotení a stanovísk pozri Slovensko a NATO. Sme, 7. februára 1997. Tamže i komentár Roberta Kotiana: Koalícia vie ako nevstúpiť do NATO.
- ²⁵ Pozri Národná obroda, 26. mája 1997. Podrobnú analýzu udalostí a súvislostí spätých s referendom v roku 1997 pozri Mesežnikov, G., Bútorá, M. (eds.): Slovenské referendum '97: zrod, priebeh, dôsledky. Edícia Štúdie a názory. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997.
- ²⁶ Pozri Sme, 4. júla 1997. Text dohody o vytvorení SDK pozri Sme, 30. júna 1997.
- ²⁷ Vyjadrenie lídra SDL Jozefa Mígaša, v ktorom vylúčil možnú budúcu spoluprácu s HZDS na čele s Mečiarom a s Gašparovičom pozri Národná obroda, 26. mája 1997. Text dokumentu SDL „Základné princípy...“ pozri Sme, 12. júna 1997.
- ²⁸ Prehľad pozri napr. Trend, 30. septembra 1998.
- ²⁹ Obsah listu pozri Sme, 29. októbra 1998.
- ³⁰ Interview pre denník Práca, 8. decembra 1998.
- ³¹ Sme, 28. novembra 1998.
- ³² Pozri argumentáciu štátneho tajomníka MZV SR Jána Figeľa. Národná obroda, 16. novembra 1998.
- ³³ Pozri Trend, 4. novembra 1998.
- ³⁴ Výskum agentúry FOCUS v dňoch 3.–10. novembra 1998. Národná obroda, 1. decembra 1998.
- ³⁵ Pozri Práca, 20. novembra 1998.
- ³⁶ Sme, 28. novembra 1998. Národná obroda, 30. novembra 1998.
- ³⁷ Pozri Hospodárske noviny, 30. novembra 1998.
- ³⁸ Pozri Sme, 5. novembra 1998.

- ³⁹ Interview pre denník Pravda, 9. decembra 1998.
- ⁴⁰ Trend, 11. novembra 1998.
- ⁴¹ Pozri tamže.
- ⁴² Pozri citované interview Petra Weissa pre denník Pravda, 9. decembra 1998. Stanovisko a vyjadrenia Wiersmu pozri napr. Sme, 30. októbra 1998.
- ⁴³ Trend, 9. decembra 1998.
- ⁴⁴ Pozri Hospodárske noviny, 14. decembra 1998.
- ⁴⁵ Tamže.
- ⁴⁶ Pozri Trend, 11. novembra 1998. Pozri tiež Sme, 11. decembra 1998.
- ⁴⁷ Analýzu slovensko-nemeckých vzťahov pozri Lukáč, P.: Súčasná podoba slovensko-nemeckých bilaterálnych vzťahov. Náčrt vývinu a stavu problematiky. Štúdie k medzinárodným otázkam A 02. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1996.
- ⁴⁸ Pozri Trend, 18. novembra 1998.
- ⁴⁹ Pozri Sme, 11. decembra 1998.
- ⁵⁰ Trend, 18. novembra 1998.
- ⁵¹ Sme, 13. novembra 1998.
- ⁵² O strategickom význame Poľska pre zahraničnú politiku SR pozri Duleba, A., Lukáč, P., Wlachovský, M.: Zahraničná politika Slovenskej republiky. Východiská, stav a perspektívy. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1998.
- ⁵³ Pozri Sme, 13. novembra 1998.
- ⁵⁴ Pozri Trend, 28. októbra 1998.
- ⁵⁵ Vynikajúci komentár k slovensko-českým vzťahom pozri Leško, M.: Nové vlády sú novou šancou. Sme, 23. novembra 1998.
- ⁵⁶ Interview pre denník Národná obroda, 15. decembra 1998.
- ⁵⁷ Je potrebné dodať, že Bratislavu hneď po voľbách neoficiálne (na pozvanie mimovládnych organizácií Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku a Centra pre európsku politiku) navštívil český prezident Václav Havel.
- ⁵⁸ Pozri Národná obroda, 23. novembra 1998.
- ⁵⁹ Pozri vyhlásenie českého ministra zahraničných vecí Jana Kavana. Sme, 30. októbra 1998.
- ⁶⁰ Pozri interview predsedu vlády ČR Miloša Zemana pre denník Práca, 21. novembra 1998.
- ⁶¹ SMK je vo vládnom kabinete SR zastúpená tromi členmi. Pál Csáky je podpredsedom vlády pre ľudské práva a menšiny, László Miklós je ministrom životného prostredia a István Harna ministrom výstavby. Okrem toho získala SMK posty štátnych tajomníkov na ministerstvách financií, sociálnych vecí, pôdohospodárstva a školstva.
- ⁶² Podrobné spravodajstvo z rokovaní pozri Práca, 25. novembra 1998.
- ⁶³ Pozri Pravda, 25. novembra 1998.
- ⁶⁴ Sme, 23. novembra 1998.
- ⁶⁵ Pozri Hospodárske noviny, 23. novembra 1998.
- ⁶⁶ Sme, 16. novembra 1998.
- ⁶⁷ Hospodárske noviny, 9. decembra 1998, prevzaté z ITAR-TASS.
- ⁶⁸ Pozri Národná obroda, 7. decembra 1998. Podrobnejšiu informáciu o výsledkoch cesty a o ďalšom postupe slovenskej vlády pri deblokáciách ruského dlhu pozri interview Vladimíra Podstránskeho pre denník Národná obroda, 23. decembra 1998.
- ⁶⁹ Interview pre denník Národná obroda, 26. novembra 1998.
- ⁷⁰ Interview pre denník Pravda, 15. decembra 1998.
- ⁷¹ Pozri Národná obroda, 17. decembra 1998.
- ⁷² Podrobnejšie k analýze vízie „slovenského mostu“ i Čarnogurského argumentácie pozri Duleba, A.: Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky, cit. dielo.
- ⁷³ Odvysielané 19. decembra 1998 – komentár k ceste Jána Čarnogurského do Moskvy a jeho stanoviskám, prednesený šéfredaktorom týždenníka Domino fórum Martinom Šimečkom.
- ⁷⁴ Leško, M.: S novou vládou prišla aj nová šanca. Sme, 6. novembra 1998.
- ⁷⁵ Hospodárske noviny, 14. decembra 1998.
- ⁷⁶ Interview pre denník Národná obroda, 21. decembra 1998.